

סובלנות - הלכה למעשה:

תרגיל בסובלנות בנושא היחס לחרדים.

רציונל:

המונח "סובלנות" מופיע בהקשרים רבים בחינוך, וכוונתו בדרך לנכונות לסבול את דעתו או תפיסתו של האחר, גם כאשר הן מנוגדות לשלנו או למקובל בקרב הרוב.

בתכניות החינוך ובתכנית הלימודים אנו מצליחים בדרך כלל להבהיר את משמעותו של המושג ואף לחדד אותו בכל הנוגע ליחסים בתוך החברה שלנו, כלומר ביה"ס, הכיתה, היישוב. למרות זאת, יש צורך לבדוק את יכולתנו לנהוג בהתאם לערכי הסובלנות גם בתחומים הקשורים לאווירה הכללית השוררת ב"עולם האמיתי", כאשר אחד ממקרי הבוחן הטובים לתרגול ובדיקה עצמית של סובלנותנו שלנו, כלפי החרדים.

הפעילות המוצעת כאן עוסקת ביחס כלפי קבוצת מיעוט מובדלת, אשר כפי שיוסבר בהמשך – שומרת בקנאות על ייחודה. אך נדגיש כי מטרת העל החינוכית של הפעילות, היא לבחון את עצמנו ולהתנסות באתגר של מימוש ערכי הסובלנות הלכה למעשה – אל מול כל קבוצה מתבדלת מרצונה או נבדלת שלא מרצונה, כמו למשל קבוצת מיעוט אתני (ערבים), עדתי, או קבוצה שונה בצבעה, שפתה ומנהגיה.

בסיום ההסבר הראשוני, מוצעות כמה שאלות לדיון וחשיבה שמטרתן להרחיב את התובנות לנושא הכללי של סובלנות.

מספר גורמים הופכים את שאלת היחס לחרדים, לאתגר אמיתי, בכל הנוגע למימוש בפועל של ערכי הסובלנות:

א. "החרדים", "דוסיים" – כינוי קיבוצי, מילה שהפכה למושג המעיד בדרך כלל על חוסר ידע מעמיק ועל סטיגמות. הנתק בין החרדים לסוגיהם השונים לבין החברה החילונית, הדתית-לאומית והחברה הישראלית בכללה, הוא נתק מוחלט ומתוך בחירה של שני הצדדים, כמו חומה המפרידה. לא זו בלבד שאין עניין בהיכרות מעמיקה יותר של כל אחד מהצדדים כלפי האחר, אלא שישנם כוחות רבים בשני הצדדים, שהיריבות והנתק משרתים אותם, ומשמשים להסתת תשומת הלב והביקורת הפנימית כלפי יריב חיצוני – "האחר". יתרה מכך - החומרים המזינים את המשכיותו של הנתק, הם מגוונים וכוללים את ההבדל בהופעה החיצונית, המגורים הנפרדים, לוח החופשות והתכתשות פוליטית נצחית. בכך נגזר דינו של השסע להעמיק בהתמדה.

השיח הציבורי המוכר בשסע החרדי-חילוני, מתבסס בדרך כלל על נושאים נקודתיים ואקטואליים כמו שאלת הגיוס, התעסוקה, השבת ודומיהם, ואינו חודר מעבר ל"קליפה חיצונית" זו. אין ניסיון אמיתי בצד החילוני, להבין את המניעים העמוקים יותר להתנהלותה של החברה החרדית ואין כל ניסיון דומה מהכיוון ההפוך. עם זאת, יש לזכור כי בדרך כלל מכירות קבוצות המיעוט את קבוצת הרוב יותר מאשר בכיוון ההפוך. האדם החרדי נפגש עם החילוני כעניין של יום-יום, בעוד שהחילוני אינו זקוק למפגש זה, והידע

הקיים מועבר באמצעות מתווכים כמו עיתונאים חוקרים, סרטי תעודה ושאר מקורות שעיקרם פולקלור לסוגיו.

ב. השיח הפוליטי ואמצעי התקשורת ההמוניים, מעניקים לגיטימציה לשנאת חרדים. מיטב המנהיגים, הפוליטיקאים והעיתונאים אינם נרתעים מהתבטאויות קשות ופוגעניות כלפי החרדים, וכך נוצרת אווירה ציבורית הרואה בביטויים ובשנאה הללו עניין מקובל במסגרת השיח החברתי במדינה.

ג. ההתמודדות החינוכית עם העמדות כלפי החרדים ומקורותיהן, היא התנסות אשר חשיבותה היא מעבר לנושא הספציפי. באמצעות התמודדות חינוכית עם "אחר" כה מובהק, ניתנת הזדמנות לחשיבה ורפלקציה בנוגע להתמודדות עם סוגים שונים ומגוונים של "אחרים", הדומים לנו יותר, ורכישת תובנות כלליות יותר שניתן להשתמש בהן במקרים דומים אך שונים.

מאפיינים מוכרים בתחום זה, הם ייחוס תכונות אופי (שליליות בד"כ) לקבוצה, השוואות מעליבות לעולם החי, ויצירת תערובת של פחד מהקבוצה מצד אחד, מול תיעוב ובוז מצד שני.

להלן מוצעות שלוש פעילויות המתבססות על עיקרון דומה: בדיקת הביטויים נגד החרדים מצד החברה החילונית, וניסיון לבדוק ביטויים אלה לאור המושג "סובלנות". העיקרון כאמור, זהה בשלוש הפעילויות, האמצעים שונים. פעילות אחת מתבססת על קריקטורות, השנייה עוסקת בקטעי טקסטים, והשלישית מבוססת על ביקור באתר אינטרנט חרדי.

ניתן לבחור באחת מהפעילויות לפי ההתאמה לקבוצת היעד, או להשתמש ביותר מאחת ולהעמיק את הדיון בכל פעם.

** בנספח "הציבור החרדי" תמצאו הסבר מקוצר ובסיסי ביותר להבהרת כמה מושגים.

מספר "שאלות מרחיבות" לדיון בסיום הפעילות:

- א. האם השתנה משהו באופן ההסתכלות והחשיבה על קבוצת המיעט בעקבות הפעילות?
- ב. הציעו דרכים ליצירת קשר והעמקת ההיכרות עם קבוצת המיעוט – כיצד יכולים בני-נוער ליצור קשר?
- ג. נסו להציע לקבוצת המיעוט, רעיונות שיסייעו להעמקת ההיכרות עימם והבנת דרכם ומנהגייהם.
- ד. מיצאו נושאים אשר יכולים להוות בסיס של אינטרסים משותפים או מטרות משותפות לקבוצות המיעוט והרוב (למשל: איכות סביבה, קשיי תעסוקה ופרנסה, דילמות של נוער וכדומה).

פעילות א': קריקטורות אנטי-חרדיות:

מטרות הפעילות:

להגיע להבנה ולהכרה במרכיבים השונים ובמאפיינים של שנאת האחר, ע"י עיסוק בנושא הספציפי של הרגשות כלפי "החרדים".
להתנסות במתודה המאפשרת סובלימציה של שיח בנושא טעון.
להתנסות בחוויה של כניסה לנעליו של "האחר".
לפתח את היכולת להבין גם ללא הסכמה עם עמדות הצד האחר.

מבנה הפעילות:

אורך הפעילות כשעה מלאה.

גיל: חטיבת ביניים ומעלה.

הפעילות מבוססת על "דיאלוג בכתב" ועל קריקטורות שעיקרן לגלוג, פחד ואף שנאה כלפי החרדים. הקריקטורות הן אמצעי דידקטי היוצר עניין, ומביא טיעון בדרך קצרה וקלה להבנה.

לפי אופי הקבוצה ניתן לבחור אחד משני "מסלולים":

א. המשתתפים מתבקשים לשחק כחרדים ולהגיב ולפעול בהתאם לכך, או נחלקים לקבוצה של חרדים וקבוצה של חילוניים. אפשרות זו מתאימה לקבוצה בוגרת יותר ומאפשרת התנסות מורכבת.

ב. המשתתפים פועלים ומגיבים באופן אותנטי בהתאם לדעותיהם ורגשותיהם.

שלב ראשון: על קירות הכיתה תלויות קריקטורות (מצורפות בהמשך), כל קריקטורה מודבקת על

דף גדול ובו מקום ריק לכתוב תגובות. **שלב זה מתבצע תוך הוראה לשתיקה מוחלטת. אין**

מדברים. התלמידים מתבקשים להביט בקריקטורות ולכתוב את התייחסותם במקום הריק.

בהתאם לאפשרות שנבחרה ע"י המנחה, מגיבים לשאלות כמו: האם נעלבתי? (במידה

והמשתתפים הם עכשיו "חרדים"), האם זה פוגע? אם כן, מדוע? האם אני מסכים עם האמירה

המובעת בצורך?

שלב שני: התלמידים מתבקשים להמשיך להסתובב בכיתה ולהגיב בכתב על הדברים שנכתבו ע"י

חבריהם. גם שלב זה מתבצע בשתיקה מוחלטת. התלמידים מתבקשים גם לסמן לעצמם או לזכור

דברים שנכתבו ונראים להם חשובים, או חמורים במיוחד או ראויים לציון מכל סיבה שהיא.

שלב שלישי: סוף-סוף אפשר לדבר... מתכנסים לשיחה. מעלים את הדברים שנראו חשובים

לתלמידים, מבקשים לשמוע התייחסויות כלליות לתחושות שעלו.

בתחילה יש לאסוף ולסכם את הממצאים הבולטים לעין: **רשימת התכונות** המיוחסות לחרדים

ע"פ הקריקטורות, ולאחר עריכתה – קישור למאפיינים של "שנאת האחר" – השימוש בהכללות

("הם"), ייחוס תכונות אופי קולקטיביות, ציור האחר כדמות מפחידה ומאיימת, או להיפך –

עלובה ובזויה. השוואה לחיות, רמשים. שימוש ברגשי הקיפוח והאפליה כלפי הקבוצה שלנו ("הם

לא מתגייסים, הם לא משלמים מסים, הם לא עובדים... למה אנחנו כן?")

**שאלה למחשבה: האם המאפיינים הללו מופיעים גם ביחס לקבוצות אחרות בחברה הישראלית?
במדינות אחרות? בעבר?**

נקודות עיקריות לסיכום:

* שנאה בין קבוצות נובעת ראשית מהצורך שלנו להשתייך לקבוצה, המתחזק באמצעות היבדלות מקבוצות אחרות.

* השנאה מתבססת על חוסר ידע ועל הכללה.

* תמיד ניתן למצוא גורמים המעוניינים לשמר את השנאה בכל אחד מהצדדים.

* בכל פעם שאנו פוגשים שסע או שנאה בין שני קולקטיבים, כדאי לנסות ו"לפרק לגורמים" את הקולקטיב האחר, להתייחס אל הפרטים שבתוכו.

* אפשר לסכם ב"משל הזברה": עדר זברות נראה לנו כאילו כולן זהות. אך בתוך העדר יודע כל סייח מי היא אימו, וכל פרט בעדר יודע להבחין בין זקן וצעיר, זכר ונקבה. ההכללה משתנה אפוא כאשר נכנסים אל תוך הקבוצה, אם באופן מעשי או לפחות בחקר וסקרנות.

* אוסף קריטורות מופיע בנספח ב'.

פעילות ב': "פוגע לא פוגע"

מטרת הפעילות: התנסות באמפטיה, הבנת התחושות האפשריות בקרב "הצד השני", הקבוצה השנואה והבלתי-מוכרת.

מהלך הפעילות: אוסף של התבטאויות אנטי-חרדיות (מופיעות בהמשך). כל משפט מודפס על עמוד ריק וכל העמודים תלויים על קירות הכיתה. כל תלמיד מקבל מדבקות עגולות בשלושה צבעים: ירוק, אדום וכחול, 10 מדבקות מכל צבע.

שלב א':

התלמידים מתבקשים לקרוא כל משפט ולהדביק תחתיו מדבקה בצבע אחד לפי בחירתם, על פי משמעות הצבעים:

אדום = פוגע מאוד, בלתי-סובלני בעליל.

כחול = אמירה לא-נעימה אך לא פוגענית.

ירוק = אמירה הגיונית המבוססת על עובדות.

שלב ב':

התלמידים מוזמנים לעבור פעם נוספת על המשפטים ולהתייחס לצבעים שהודבקו תחתם. השיחה תעסוק בשאלות:

1. אילו משפטים סומנו כפוגעניים ע"י רוב התלמידים? אילו נחשבו הגיוניים ע"י הרוב?
2. אילו סוגי מידע נכללים במשפטים הנחשבים הגיוניים? (מידע מבוסס, סטיגמות, מידע הנובע מאמצעי התקשורת...)
3. האם וכיצד ניתן לבדוק את האמונות, הדעות והידיעות הנוגעים לחרדים?
4. כיצד ניתן להסביר את עוצמת השנאה והביקורת נגד חרדים?

סיכום השיחה:

* ניתן לראות כי חלק עיקרי בביטויים מבוסס על הכללות, ונאמר בגוף שני רבים ("אתם") או גוף שלישי רבים ("הם"). הכללה חוסכת מאיתנו את הצורך להכיר אנשים כפרטים ומקילה על ההתנגדות לקבוצה כקולקטיב.

* חלק גדול מהביטויים מתייחס למרכיבים חיצוניים כמו ריח, לבוש, מראה וכדומה. גם זהו סוג של יחס כוללני שאינו מתחשב בזהות האישית של אדם אלא בהשתייכותו לקבוצה.

* ביטויים רבים יוצרים קשר בין החרדים לבין איום קיומי או כלכלי על שאר החברה. הפחד הוא מרכיב פסיכולוגי המחזק שנאה ומונע הכרות.

הביטויים:

(מתוך אתר "דוסיים", www.dossim.com)

- * אתם מחלה. אתם סרטן. צריך לעקור אתכם מהשורש.
- * הדוסיים מגעילים אותי ברמה שאין לתאר במילים
- * אני מודה, אני שונא חרדים יותר מקרציות. שום קרציה לא עלתה לי כסף עד היום. החרדים לא אשמים לכאורה, הם האשמים העיקריים!
- * כמו קרציה, גם החרדי מתנפח אחרי שהוא מוצץ לך את הדם... אני מרחם על הילדים של החרדים. אבל אחרי שהם יגדלו אני כנראה אמליץ לשרוף גם אותם. מה לעשות, אנשים מקולקלים כל כך כבר קשה מאוד לתקן
- * אני רוצה שיפחד לצאת מהבית לבוש כמו חרדי, שיהיו אנשים שפשוט יורידו אותו וזהו.
- * הגיע הזמן שהחרדים ירדו מהוויד שלנו ויאפשרו לנו לחיות בשכונותינו בלי כפייה דתית
- * להעיף את הפרימאטים, נושאי החיידקים והמחלות, בחזרה לשטייטל!! לסגור מסביב ולרסס
- * צריך לחסל את השירות האזרחי ולכפות שירות צבאי על כולם. זו גם הדרך היחידה להשגת שוויון ולהבראת החברה הישראלית, וזה יקרה רק כאשר כל החרדים יתגייסו לצה"ל ולוויית צבאיות ייצאו גם מבני ברק וממאה שערים. (נחמיה שטרסלר).
- כמה חרדים נדרשים להכנת כמות סבון שתספיק כדי שהם סוף סוף יפסיקו להסריח בכל ימות השנה?
  - * אם טכנית היה ניתן, הייתי מוציא את ריכוזי האוכלוסין של הטפילים מאופציית ההגנה של מכ"ם כיפת ברזל, חץ וכמובן יחידות הימ"מ, סירת מטכ"ל (אם יהיה פיגוע מיקוח במודיעין עילית/קריית ספר/ביתר למשל). נשמע לי fair. לא?
  - * למדינה יותר חשוב להשקיע בכוללים ובלימודי תורה מאשר בספורט. זה פוגע בבריאות, בביטחון ובאולימפיאדה... כשחושבים על זה, זו מלכות ישראל השלישית. הרייך השלישי.
  - * ככל שחושבים על זה יותר, החרדים באמת מיותרים בצבא. גם כשנראה כותרות על עריקים ועוד, הם בטח יתעלמו כי הרב יגיד להם בוא נעשה הפגנה, נביא מאה אלף שקל או נעשה טיש עם קיינדלך ורוגלעך. תנו להם להתעסק בגטאות, בכסף השחור, ברמאות, אחרי זה הם צמים והכל מסתדר להם.
- החרדים הם חברת מפגרים חומייניסטים שמשלתת על החיים, היהדות היא דת מפגרת המבוססת על טעות, חנך את ילדיך לבוז ללובשי השחורים, הסבר להם שמדובר במפגרים קליניים עם הפרעה נפשית. (אילן לוקאץ').
- * אני מזהה דתיים לפי הריח שלהם... כשאני רואה את החרדים אני מבין את הנאצים שרצחו אותם בשואה (יגאל תומרקין).
- * אין בהם כל תועלת הם לא מייצרים כלום, לא תורמים דבר, הם פריזטים מן הסוג הגרוע ביותר, הייתי אורז את כולם ומשגר אותם לאחיהם הפרימיטיביים בברוקלין, שישרפו שם דגלים כרצונם, שיבזו שם את שם חללי צה"ל ושיניחו לנו לקיים מדינה מודרנית ערכית, בלי אורח החיים המעוות שלהם. (גבי גזית).

פעילות ג' – ביקור באתר אינטרנט חרדי:

רציונל: מטרת הפעילות היא יצירת הכרות עם העדה החרדית באמצעות אתר האינטרנט "דוסים" (www.dossim.com), אתר המיועד בעיקר לקהל הלא-חרדי. הכניסה לאתר והחיפוש אחר תשובות לשאלות מנחות, נותנים לתלמידים הזדמנות לעמת את דעותיהם ולאמת את ידיעותיהם אל מול הדעות והמידע שימצאו באתר.

ניתן להניח שחלק נכבד מהדברים העולים באתר יעוררו תגובות של הכחשה נמרצת ("הכל שטויות", "זה לא נכון...") וזה המקום לשאול את עצמנו כיצד אנו מסננים מידע והאם בדקנו את המידע המקובל עלינו כמהימן. כך למשל, בכל הנוגע לעובדות הקשורות לחרדים, אנו ניזונים בדרך כלל מהחדשות בסוגי המדיה השונים (אינטרנט, עיתונות מודפסת, טלביזיה) ומניחים מראש שהמידע אמין ומשקף. זו הזדמנות להתייחס לרעיון שהמידע המגיע אלינו אינו בהכרח מדויק ובדוק ואף סביר להניח שהמידע מוטה מראש לטובת הדעות המקובלות בציבור.

ההפעלה: מבוססת רובה ככולה על "שיטוט" בתוך האתר החרדי, תוך התייחסות לשאלות מנחות ומשימה מסכמת. עבודה כזו יכולה להיעשות בכיתת מחשבים בצוותים של עד 3 תלמידים המעלים את התשובות לשאלות בקבצי שיתוף או קובץ word. לחילופין, ניתן לתת משימה לבית שתיעשה באופן אישי, ולסכמה בדיון כיתתי לאחר כמה ימים.

ההוראות לתלמידים:

אנו נכנסים למפגש וירטואלי עם חבורה של צעירים חרדים המחוברים היטב לאמצעים הטכנולוגיים המעודכנים. המפגש ייערך באמצעות אתר האינטרנט: www.dossim.com עליכם להיכנס לאתר, לבקר באגפיו השונים, לפתוח כותרות המעניינות אתכם ולענות על השאלות המנחות המפורטות כאן:

1. בתוך הלשונית "אודותינו", תמצאו את הפסקה הבאה: **"אנו מתחייבים להבין ולכבד גם את אותם אשר לא נותנים למציאות לבלבל אותם", אך אנו קוראים אליכם באהבה ובחיבה, תשנאו, אבל מבלי להכחיש את קיומה של דעה אחרת השונה מדעתכם, אל תשללו את הלגטימיות של קבוצת אוכלוסיה אחרת, גם אם המשתייכים אליה ממש מעצבנים אתכם!"** הסבירו את הדברים במלים שלכם, ואת הקשר בינם לבין הגדרת המושג "סובלנות".

2. הכנסו ל"כוכבית" בכותרת "דוסים" ובדקו את ההגדרות שנותנים כותבי האתר לכינויים השונים כלפיהם. הסבירו מהן תחושותיהם של החרדים לגבי היחס מצד החילוניים, ע"פ ההסברים המופיעים באתר.

3. הכנסו ללשונית "תעסוקתא". בדקו אילו סוגי משרות מוצעים שם. האם ההצעות ייחודיות לחרדים? אם כן, במה לדעתכם, הן מותאמות יותר למחפש העבודה החרדי?

4. האם המידע והדעות באתר הפתיעו אתכם או היו בגדר חידוש עבורכם? אם כן, ציינו או צטטו פריט מידע אחד ודעה אחת, שהיו מפתיעים עבורכם, והסבירו מדוע.

5. האם חל שינוי כלשהו בדעותיכם על החרדים לאחר הביקור באתר? הסבירו .

6. משימת סיכום : נסחו שאלה אחת שהייתם רוצים לשאול את מנהלי האתר והכותבים בו, אנ כתבו מכתב המתאר את התרשמותכם ותחושותיכם לאחר הביקור באתר. הקפידו על סגנון מנומס והוגן ועל כתיבה מסודרת ומדויקת וניסוח ברמה גבוהה.

נספח א' - הציבור החרדי:

הכינוי "חרדים" מבוסס על פסוק מהתנ"ך: "שמעו דבר ה' החרדים אל דברו".

העדה החרדית היא למעשה מסגרת הכוללת קבוצות שונות: "תולדות אהרון", חסידות סאטמר ועוד. בין הקבוצות נחשבים "נטורי קרתא" (שומרי העיר) וסאטמר – לקבוצות הקיצוניות יותר בשמירה על התבדלות מהמדינה. חבריהן אינם מצביעים בבחירות ואינם מקבלים כל סיוע או שירותים מהמדינה. "נטורי קרתא" מרוכזים בעיקר בשכונת מאה שערים ובעיר בני ברק. קבוצות אלה הן מיעוט קטן בעדה החרדית, אך בולט מעבר לגודלו האמיתי, בתקשורת החילונית.

העדה החרדית מספקת שירותים חשובים לחברה, כמו שירותי כשרות, רישום נישואין וגירושין, חינוך ובתי דין. "בית דין צדק" (בד"צ) הוא המוסד המרכזי של שירותים אלה.

היחסים בין החרדים והמדינה:

שני עקרונות הם החשובים ביותר לעדה החרדית: קיום מצוות התורה, ולימוד תורה.

מבחינת התפיסה החרדית, בשונה מהתפיסה הדתית-לאומית, הקמת המדינה היא מעשה המנוגד לתורה ומסוכן לעם ישראל, משתי סיבות:

האחת – "דחיקת הקץ" אסורה על פי התורה עד שיבוא המשיח.

השנייה – המדינה קמה כמדינה חילונית שאינה מבוססת על חוקי התורה.

העדה החרדית מקפידה לשמר את העבר, ורואה במודרניות סכנה לעולם התורה והמצוות. מסיבה זו משתדלים החרדים לגור בשכונות נפרדות ומובדלות, ומקפידים על לבוש שונה ושמירת מרחק מהעולם החילוני.

עם זאת, בשנים האחרונות חלו שינויים חשובים, וחרדים רבים החלו משתלבים בחיי המדינה – חלקם בגיוס לצבא, בהתנדבות לעמותות כמו זק"א (זיהוי קורבנות אסון), וכן בתקשורת החילונית. גם הריבוי הטבעי יוצר לחץ לצאת מהשכונות והערים החרדיות ולהשתלב בערים ושכונות "מעורבות".

התקשורת החרדית משוכללת ומתקדמת, ומתבססת גם על האינטרנט ועל תחנות טלביזיה ייעודיות.

החרדים בפוליטיקה:

השתלבות העדה החרדית בפוליטיקה נחוצה לשם השגת תמיכת המדינה בדרך החיים החרדית, ומאמץ לשמור על האופי היהודי-דתי של המדינה. עם קום המדינה הייתה מפלגת "אגודת ישראל" נציגת החרדים בכנסת, ומאוחר יותר קמו מפלגות נוספות, וכיום קיימת מפלגה חרדית-ספרדית – ש"ס, וחרדים אשכנזים – דגל התורה.

כוחם של החרדים בפוליטיקה היה תמיד משמעותי ביותר, משום שמפלגות חרדיות לא הזדהו עם עמדות של ימין או שמאל והשקיעו מאמץ בשמירה על האינטרסים החרדיים. זו הסיבה שכל

קואליציה התאמצה לצרף אליה את החרדים, אשר יכולים לשמש "לשון מאזניים" בהצבעות גורליות בממשלה ובכנסת.

המפלגות החרדיות אינן כוללות נשים בין המועמדים לכנסת, ופעיליהן נשמעים להוראות הרבנים הגדולים המנהיגים אותן ואשר משתדלים למצוא צידוק הלכתי לכל החלטה פוליטית. עם זאת, יש נשים רבות הפעילות בפוליטיקה החרדית "מאחורי הקלעים" ומתקיימים דיונים מעמיקים בקרב הפעילים לפני הפנייה אל מנהיגי ההלכה.

ההסדרים בין המדינה והחרדים:

בתחילת ימיה של המדינה, השווה אחד ממנהיגי החרדים, את החרדים ל"עגלה מלאה" (בתורה ומצוות) הנוסעת בדרך צרה מול עגלה ריקה – הציבור החילוני, אשר צריך במצב זה לפנות דרך לעגלה המלאה.

מתוך הבנה שהציבור החרדי לא יוכל לוותר על דרך החיים שלו, ומצד שני הרצון לשלבו ככל האפשר בחיי המדינה היהודית, הוחלט לאפשר כמה הסדרים שיאפשרו חיים משותפים:

1. חינוך עצמאי של החרדים, שאינו כפוף לתכנית החינוך הממלכתי, ומתמקד בלימוד תורה.

2. תמיכה של המדינה בהקמה ומימון של "ישיבות" בהן לומדים גברים חרדים במשך שנים רבות לאחר סיום לימודי התיכון.

3. דחיית השרות הצבאי, או פטור מגיוס. החוק מאפשר לרוב הצעירים החרדים לדחות את גיוסם לצבא לצורך לימודים בישיבה. דחייה זו הופכת לפטור מלא משירות, בדרך כלל לאחר נישואין.

הנימוק החרדי לדחייה או פטור מגיוס, מבוסס על הטענה כי לימוד התורה מגן על העם היהודי, ושווה בערכו לשירות צבאי. בנוסף לכך, יש חשש כי היציאה של הצעיר ממסגרת החיים החרדית ושירות עם חילונים, תפגע באורח החיים ותגרום לו לצאת מעולם הדת.

זאת בנוסף לצורך של החרדים להמשיך באופן רצוף בלימוד לאורך שנים, מבלי להפסיד זמן.

צעירים רבים שאינם לומדים, נמצאים כיום במסגרות התנדבותיות כפי שהוזכר, ומספרם של המתגייסים לשירות צבאי גדל והולך.

בעיית הכלכלה:

מאחר והחברה החרדית היא "חברת לומדים", נוצר מצב בו הגברים נמצאים בישיבה, והנשים הן המפרנסות את המשפחה.

חלק גדול מהבנות לא לומדות מקצועות מודרניים אשר יכולים לסייע במציאת עבודה משתלמת, ובנוסף לכך חשובה מאוד המשפחה הגדולה וילדים רבים, כמצוות התורה. מצב זה של משפחות מרובות ילדים, מקשה על יציאת האישה לעבודה. כל אלה גורמים לרמת חיים נמוכה מאוד. חיי העוני מתפרשים לפעמים כסוג של הקרבה עבור האידיאל שבו הגבר לומד תורה.

במשפחות בהן האישה אינה עובדת, מבוססת פרנסת המשפחה על תמיכת המדינה – קצבאות ילדים, קצבאות עבור מעונות לילדים והוזלות שונות בארנונה, בריאות ועוד.

בשנים האחרונות החלו נשים רבות לצאת לעבודה מחוץ לבית, ולהתמחות במקצועות כמו ניהול חשבונות, מחשבים ועוד. מציאת עבודה היא אתגר מורכב, כי האישה החרדית או הגבר החרדי זקוקים למקום עבודה המאפשר שמירה על זמני התפילות ועל נורמות לבוש. מקומות עבודה רבים אינם מקבלים חרדים עקב החשש מקשיים בשילובם.

דרך נוספת להתמודדות עם בעיית העוני, היא מערכת פנימית של עזרה הדדית מפותחת מאוד. מוסדות נקראים "גמח"ים" (גמילות חסד), מספקים עזרה ותרומות בתוך החברה החרדית – הלוואות ללא ריבית, השאלת ציוד רפואי, ציוד לתינוקות, כלים לבית ועוד, הכל בהתנדבות ותרומות. בשכונות החרדיות מוכרים בחנויות בדרך כלל מוצרים פשוטים ובסיסיים, במחירים נמוכים מהמקובל ובאריזות גדולות המתאימות למשפחות מרובות ילדים.

נספח ב' – קריקטורות

ניתן למצוא את הקריקטורות השונות בכתובת הבאה:

<http://goo.gl/HqbEcc>